

DOI: <http://www.doi.org/10.36719/2663-4619/66/154-159>

Asiya Xasay qızı Osmanova
Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyası
magistrant
asiya.osmansky@mail.ru

MÜASİR AZƏRBAYCANIN BATİKA USTALARININ ƏSƏRLƏRİNDƏ ESTETİK AURANIN BƏDİİ HƏLLİ

Açar sözlər: Batika, kələğayı, müasirlik, ənənə, süjet, kompozisiya, rəng

Artistic solution of aesthetic aura in the works of batik masters of modern Azerbaijan **Summary**

The people of Azerbaijan have created a rich and different culture, an important part of which is decorative and applied art. It can be said that the growing interest of young creative people in batik over time is the greatest support for the preservation of our national customs and traditions. Continuing the traditions of this art in their future activities is an indication that Azerbaijani national art and batik will always be in the center of attention. Considering that the art of kalagai is a UNESCO non-profit organization under the title "Traditional kalagai art and symbolism, preparation and use of women's silk headdresses". The Representative List of Intangible Cultural Heritage was included in the 9th session of the Intergovernmental Committee for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage in Paris on November 24-28, 2014, and therefore in modern times batik and kalagai are already of interest to local scholars as well as foreign scholars. As we know, the breadth of opportunities created by art in the modern era, many artists express their individual style in different ways. Among such artists there are currently working batik masters.

Key words: *Batik, kalagai, modernity, tradition, plot, composition, color*

XX əsrin sonlarından başlayaraq Azərbaycan incəsənətinin bütün sahələri, o cümlədən də dekorativ-tətbiqi sənətin batika növü milli bədii irsin zəngin bədii-texniki qaynaqlarından, eləcə də dünya mədəniyyətinin mütərəqqi ənənələrindən faydalanaraq yeni inkişaf mərhələsinə başladı. Qeyd etmək lazımdır ki, zəngin mədəni irsə malik belə bir sənət təbii ki, müasir dövrdə fəaliyyət göstərən sənətkarların diqqətini çəkmişdir. Müasir dövrdə Azərbaycanda fəaliyyət göstərən batika ustaları arasında Tatyana Ağababəyeva, Sonaxanım Nağıyeva, İna Kostina, Abbasova Şəhla, Vəfa Qurbanova, Diləfruz Bağirova, Nübar Şahbazova, Alina Yusupova, Çingiz Dadaşlı, Fuad Əliyev, Xalidə Nəsirova, Leyla Cavadova, Nikalay Zaytsev, Nərinə Əliyeva, Nuran Rəsulzadə, Sədaqət Səmədova, Yekaterina Barbuxina, Sevda Ağasıyeva, Oqtay Murtuzayev, Nigar Fyodorova, Qızbacı Nağıyeva, Gülgün Rəsulzadə, Ənvər Qarayev, Alla Zaytseva, Ayləl Məmmədova, Elnur Həsənov, Mınaxanım Hüseynova, Rəna İbrahimbəyova, Salar Məmmədov, Arif İbrahimov, Aleksey Zaytsev, Afərin Rzayeva, Adilə Fətəliyeva, Fidan Salahova, Fidan Mollazadə, İllham Səfərli, İlahə Zeynalova, Mehdi Nağıyev, Mədinə Cəfərova, Nərimin Abdullayeva və b. var.

Yuxarıda adı çəkilən sənətkarlar arasında öz fərdi ülubu ilə seçilənlərdən biri də Azərbaycan və SSRİ Rəssamlar İttifaqlarının üzvü olan rəssam, batika ustası olan Tatyana Ağababəyeva 29 noyabr 1953-cü ildə Qazaxıstanın Alma-Ata şəhərində anadan olub. Peşəkar rəssam ailəsində böyüyən Tatyana özündə bu sənəti davam etdirmək üçün ilk təhsilini Əzim Əzimzadə adına Azərbaycan Rəssamlıq Məktəbində alıb. Buranı 1975-ci ildə bitirdikdən sonra V.İ. Muxina adına Leninqrad Ali Rəssamlıq-Sənaye Məktəbinə (indiki Sankt-Peterburq Dövlət Rəssamlıq-Sənaye Akademiyası) daxil olaraq 1982-ci ilə kimi bu ali təhsil ocağında sənət dərslərinə yiyələnmişdir. Onun peşəkarlığa doğru atdığı hər addımı əsərlərində açıq şəkildə özünü biruzə verir. Rəssamın yaradıcılığına aid olan "Xarı bülbül", "Zəfər" (180x47, 180x94, 180x47, triptix), "Tovuzquşu" (80x90 sm), "Tarqovu, küçə" (100x192 sm), "Bakı gecələri" (148x92 sm), "Qərb və Şərq" (109x91 sm) və s. kimi nümunələrdə onun yaradıcılığının dəqiq xarakteristikasını, rəng və kompozisiya həllini açıq şəkildə müəyyənləşdirmək olar. O, gün işığı vasitəsi ilə əsərlərin bədii görünüşünü daha aydın hiss etdirərək onların abstraklıqlığında təyin etmişdir. Daha çox texnikaları qataraq əsərlərində tətbiq etdiyi üçün yaranan nümunələrdə prespektiv dərinlik yaranır. Ehtiyacı olduğunu düşündüyü zaman qızılı rezervdəndə işlərində istifadə edən rəssam həm soyuq, həm də isti batika texnikasında işləyir. İşlərində daha çox ilham aldığı ağac yarpaqlarının formalarını təsvir edən rəssam xüsusi olaraq əncir ağacının yarpağına üstünlük verir və bu isə əncir yarpağının ona xüsusi təsiri ilə əlaqədardır. O, batika üzrə olan işlərini hazırlamaq üçün heç zaman Azərbaycan ipəyindən də imtina etməmişdir. Onun 1000-dən çox əsəri Şəki

ipəyi, krep şifon üzərində çəkilməmişdir. Azərbaycanda yeganə rəsamdır ki, batika texnikasında yüzlərlə əsər yaradıb.

Əsərlərində milliliyi qoruyan rəssam buna nail olmaq üçün kəlağaylarda tədbiq olunan ştaplardan istifadə edir. Əsərlərində portret janrında yer ayıran rəssam yaratdığı əsərlərdə siluet obrazları əks etdirmişdir. Batika ustasının daha çox müraciət etdiyi mövzular arasında təbiət və əsasən də çiçəklər xüsusi dəyəərə sahibdir. Çox təsvir etməyi sevdiyi mövzulardan biridə çiçəklərdir. Bu güllər arasında Azərbaycan üçün mənəvi dəyəərə malik Xarıbülbulün təsviri rəssamın yaradıcılığında xüsusi bir manevr yaratmışdır. Rəssamın yaradıcılığında meyvələrin və güllərin müxtəlif növlərinin təsvirləridə yer almaqdadır. Belə nümunələr arasında "Dəfnə" (180x90 sm, 1998), "Anturium" (190x95 sm, 2003), "Su Zənbaqları" (90x60 sm, 2002) və "Narlar" (148x95 sm, 2020) adlı əsərləri göstərmək olar. Bu əsərlərin hər birində təbiətin insanlara bəxş etdiyi incəliyi ilə seçilən flora növlərinin bədii əksi verilmişdir. Rəssam onların təsvirində lirik təbiət aurasını canlandıraraq insanın ruhunu oxşamasına nail olmuşdur.

Təbiət və şəhər mənzərələrindən əlavə öz yaradıcılığında fəlsəfi mövzularda müraciət edən rəssam daha çox bu əsərlərdə müasir formalar vasitəsi ilə yeniliklər etməyə can atmışdır. Bir çox sənət və elm adamının müraciət etdiyi şərq və qərb mövzusunda rəssamın özünəməxsus yanaşması diqqət çəkəndir. "Qərb və Şərq" (109x91 sm) adlı əsərdə bir-birinə diqqətlə baxan iki qadın təsvir olunub. Kompozisiyanın mərkəzindən keçən və onu üfqi cəhətdən iki yerə bölən xəyali elastik xətt mədəniyyətlər arasındakı sərhədə nişanədir. Bu qadınlardan sola dayanın gözü, sağda olanın isə burun və ağızının bağlı olması bu ərazilərdə yaşayan insanların sosial tərəkürü ilə düşüncələrində olan fərqi göstərməkdədir. Qurulan rəng ahəngi əsərə sirli bir mənə yükləyərək oradakı düşündürücülüğü daha artırmağa xidmət edir. Rəssamın yaradıcılığına aid olan nümunələrin adlandırılması isə ideyaya uyğun seçilən mövzudan aslı olaraq müxtəlifdir. Bu isə batika ustasının bədii yaradıcılıq fəaliyyəti zamanı müraciət etdiyi mövzuların rəngarəngliyinə bir işarədir. O, daha çox batikaya dekorativ yanaşma etmədiyinə görə də seçilir və bu xüsusiyyət onun tələbələrinin əsərlərində də özünü göstərir. Tatyana Ağababəyevanın maraqlı əsərlərindən biri olan "Venesiya 2" əsəri şibori düyün texnikasında çəkilib. Rəssam öz iki oğluna da bu sənətin sirlərini öyrətmiş və onlar da müxtəlif zamanlarda yeni üslub əsasında əsərlər yaradırlar. Batika ustasının "Zəfər" (180x47, 180x94, 180x47, triptix), "Tovuzquşu" (80x90 sm), "Bakı gecələri" (148x92 sm), "Qərb və Şərq" (109x91 sm), "Balıqlar dövrü" (180x95 sm), "Bakı dəniz kənarı" (190x100 sm), "Yaşıl çətir" (186x93 sm), "Sənətin atributları" (95x70 sm, 2001), "Nigar və kalalar" (180x95 sm, 2004), "Duman, Gələrsən Görərsən də" (180x100 sm, 2006), "Qrand Kanal" (165x95 sm, 2012), "Şərq Kaniferləri" Diptix (250x100 sm, 2012), "Xalçanın doğulması" (185x90 sm, 2012), "Bir fincan çay" (160x94 sm, 2018), "Kolibelnaya" (137x95 sm, 2020) və s. əsərlərində ölçü əsasən mövzunun adından və süjetindən aslı olaraq dəyişmişdir.

Onun əsərləri həmçinin Azərbaycanda, Rusiyada, Türkiyədə, ABŞ-da, İsraildə, Portuqaliyada, Polşada, Almaniyada, Sinqapurda, Fransada, Malayziyada, İndoneziyada, Belçikada, Finlyandiyada, Hindistanda, Norveçdə, Böyük Britaniyada və digər ölkələrdə xüsusi kolleksiyalarda saxlanılır.

Batika sənətinin sirlərinə bələd olan sənətkarlarımızdan biri də Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyasında Dekorativ Tətbiqi Sənət fakültəsinin, Bədii toxuculuq və xalça sənəti kafedrasının dosenti olan Nağıyeva Sonaxanın Emin qızıdır. O, 1960-cı ildə Bakıda anadan olub və bir sənətə bağlı olan şəxs kimi öz təhsil həyatına 1976-cı ildən 1980-ci ilə kimi Əzim Əzimzadə adına Rəssamlıq məktəbində davam etdirmişdir. Öz fərdi üslubunu daha da inkişaf etdirmək üçün indiki Sankt Peterburqun Baron Ştiqlits adına Rəssamlıq Akademiyasında 1980-1985-ci illər aralığında təhsil almışdı. Yaratdığı əsərlərdə yeni bir bədiliyin yaranmasına müvəffəq olur. Bu əsərlərinin ölçüləri müxtəlifdir və 20x20 sm-dən tutmuş 9 kv m-ə qədər olur. Bu ölçülər qurulan kompozisiyadan və süjetdən asılıdır. Batika ustasının əsərləri üçün seçdiyi əsas mövzular arasında Azərbaycanın tarixi, milli adət ənənələri, milli əxlaqı xüsusiyyətlər, tarixi abidələr xüsusi olaraq seçilir və bu mövzuları müxtəlif texnikalarda işləyir. Batika nümunələrində olan texnika seçimi isə eskizin hansı üslubda işlənməsindən asılıdır. Rəng baxımında isə daha çox göy, səmavi rənglərə üstünlük verən rəssam hər bir tonun xüsusi gözəlliyindən və təsir gücündən bacardığı qədər istifadə etməyə çalışır. Əsərlərin mənəvi mənası isə insanlarda xoş əhval ruhiyyə yaratması və insani keyfiyyətləri oyatması olduğunu qeyd edən sənətkarın ilham mənbəyi kimi yalnız yaradan Allahın yaratdıqları möcüzəvi gözəllikləri heç bir şeyi ilə sayə gəlməz qum dənəciyindən tutmuş kainata qədər ağılasız aləmdən qaynaqlanır. Rəssamın əsərlərindəki bədii xarakterik xüsusiyyətləri gizlətmək mümkün deyil, ilk olaraq burada mövcud olan ekspromt oynaq xətlər dinamik və plastik olub statikaya meyilli deyil. Fərqlilik isə əsasən yenə də hər bir rəssamda olduğu kimi Sonaxanın Nağıyevada da olan özünəməxsus barmaq izləri onun əsərlərində yeniliklər yaradır. Onun "Ana", "Bacılar", "Dağ lələləri", "Axal təkə", "Abşeron", "Şərq gözəli", "Səhra gəmisini" kimi əsərləri öz bədii həlli, kolorit seçimi və lirik emosional təsirləri ilə xüsusi olaraq diqqət çəkirlər. Hal hazırda müəllifin Avstriyanın Azərbaycan konsulluğunda daimi ekspozisiyada olan Azərbaycan

kompozisiyasına “Azərbaycan”, “Qız qalası”, “Atəşgah”, “Mərdəkan qalası”, “Şərqi musiqisi”, “Qobustan”, “İçərişəhər” adlı yeddi işi daxildir.

Bu nümunələr içərisində qarışıq texnika ilə işlənmiş “Qobustan” (80x80sm) adlı əsərdə mövzuya aid yeni yanaşmanın şahidi olur. Kompozisiyanın mərkəzində əlində qopuza bənzər simli musiqi aləti tutmuş qoca bir kişi obrazı əks olunmuşdur. İkonografiyasından bəlli olur ki, bu obraz ya Dədə Qorqud, ya da hər hansısa bir el ağsaqqalıdır. Onun ağ libası əsasən müdrikliyə və saflığa bir nişanədir. Arxa fonda isə Qobustan qayaları və onların üzərində yer alan qədim təsvirlər verilmişdir. Əsərin kənar hissələrində yerləşdirilən haşiyələr isə xalçanı xatırladır. Əsərin semantikasını açsaq qeyd edə bilərik ki, burada milli irsimizi canlandıran bir nümunə vahid süjet içərisində yerləşdirilərək ümumi olaraq tarixi keçmişimizi canlandırmışdır. Rəng ahənginə diqqət yetirsək burada əsasən işığı simvolizə edən sarı və ağ rəngin müxtəlif tonlarından istifadə edilmişdir. Qobustan qayaların sarı, onun üzərindəki təsvirlərin ağ rəngdə verilməsi bu sxematik təsvirlərin tarixi sirli səhifələrindən bu günümüzdə tutduğu işığı andırır.

Digər əsərlərin ümumi təhlili haqqında qeyd etmək olar ki, onların hər biri insani hislərin oyanmasını hədəflədiyi üçün tamamilə ruhsal bağlılıq yaradaraq böyük zövqi zənginliyə sahibdirlər. Elə bu səbəblərə görə də batika ustasının əsərləri Polşanın Krakov şəhərində keçirilən Folklor gəlinciklər biennalında, xalqlararası, Respublika sərgilərində nümayiş olunur və bu işlərdən bir çoxu Azərbaycan Xalça Muzeyi, Milli İncəsənət Muzeyi, Azərbaycan Dövlət Rəsm Qalereyası və şəxsi kolleksiyalarda işlər qorunub saxlanır. Batika ustasının özündə bu sənət haqqında “Bildiyimiz kimi Azərbaycanın qədim sənət nümunəsi olan kələğayı batik sənətinə aiddir, Azərbaycana xas olan bu sənət növünün kökü çox qədim dövrlərə təsadüf edir və əgər xalqımız bu cür nəfis sənət nümunəsini indiki dövrə qədər yaşadıbsa onun gələcəkdə də yaşayıb inkişaf etməsinə şübhəm yoxdur” fikrini bildirmişdir.

Müasir dövr Azərbaycanda batika sənəti ilə məşğul olanlardan biri də Vəfa Qurbanovadır. O, 31 yanvar 1989-cu ildə anadan olub və 2006-2010-cü illərdə Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyasında xalçaçı rəssam ixtisası üzrə bakalavr, 2011-2013-cü illərdə isə eyni ixtisasın magistr pilləsini bitirib. Xalça ixtisası üzrə aldığı təhsildə əldə etdiyi müxtəlif bacarıqları batikada tətbiq etməyə çalışan sənətkar həm ornamental olaraq, həm də ölçü baxımından bunu nümayiş etdirmişdir. Azərbaycanın böyük xalçaçı rəssamı olan Eldar Mikayılzadədən aldığı sənət dərsləri Vəfa Qurbanovanın gələcək yaradıcılıq yolunda özünəməxsus işiq salmışdır. Təhsilini başa vurduqdan sonra iki il ərzində İçərişəhər Ənənəvi İncəsənət Mərkəzində müxtəlif ixtisaslar üzrə öz bilik və bacarığını artırmışdır. Daha sonra 2015-ci ildən bugünə kimi İçərişəhər Ənənəvi İncəsənət Mərkəzində və "Dastan" brendində sırf batika və kələğayı üzrə dizayner həm də tərtibatçı kimi fəaliyyət göstərir. Daha çox isti, soyuq, basma, şibori texnikaları ilə işləməklə yanaşı Çayntinglədə öz işlərində tətbiq etmişdir. Batika ustasının əsas əsərlərində seçdiyi mövzular arasında Azərbaycan incəsənəti və memarlığını əks etdirən nüanslardan əlavə dünyanın müxtəlif xalqlarına aid naxışlarda xüsusi yer tutur. Batika ustası seçdiyi ornamentləri daha çox real əşyaları stilizə edərək üzümə, xurmayaya baxıb onu naxışa çevirməyi rəssam öz yaradıcılığında tətbiq etmişdir.

Rəssamın əsərləri arasında olan “Cahan”, “Kitabə”, “Xan Bag 11”, “Səməvi”, “Nəbatət bağı”, “Qutb ulduzu”, “Xeyir və şər” və ya “Qoşa göl”, “Xəzinə”, “Yol” və “Sirlə gecə” adlı əsərləri həm mövzu, həm də kompozisiya quruluşuna görə xüsusi olaraq seçilir.

Onun “Cahan” adlandırılmış şərfin dizaynı iki müxtəlif naxış formasının birləşməsindən yaranır və rəngarəng nəbatət bağını xatırladır. Hər iki naxış dörd bucaqlı dairə simmetriyası əsasında qurulub və “İslimi” naxış formaları ilə bəzədilib. Bu formalar bir-biri ilə birləşdikdə ortada qalan boşluqlarda da yeni nəbatəti formalar yaranır. Şərfin rəng seçimi sarayın rəngarəng interyerindən ilhamlanaraq işlənmişdir. “Kitabə” adlanan süfrənin dizaynı əsərində isə S1 əki Xan Sarayının eksteryer fasadındakı həndəsi dildə “Ogee” adlanan dörd bucaqlı dairə strukturu ailəsinə aid olsa da, strukturun ümumi görünüşü sarayı dünya üzrə məşhur edən və məşhur olduğu qədər də funksional, dekorativ görünüşə malik olan s1əbəkə üsullu pəncərələrdən ilhamlanaraq kətəbə formasında işlənmişdir. Şəki Xan Sarayının tarixi çox qədim olsa da, bu həndəsi naxışın İslam incəsənətində daha da qədim nümunələri mövcuddur. Strukturun daxili eyni dörd bucaqlı dairə strukturu ailəsindən olan səkkiz bucaqlı ulduzlar və səkkiz bucaqlı nəbatəti güllərlə bəzədilmişdir. Süfrənin rəng seçimi Şəki Xan Sarayının daxili ab-havasına uyğun olaraq seçilmişdir. “Xan Bag 11” süfrəsinin dizaynı isə S1əki Xan Sarayının ikinci mərtəbəsində xanın otağının divar rəsmlərindən ilhamlanaraq işlənmişdir. Süfrənin mərkəz hissəsində füsunkar rəngarəng lələkləri ilə dünyaca məşhur olan qırqovul qusqu gözəl bir bağçadada təsvir edilib. Rəsmi ətraf hissəsindəki naxışlar qırqovulun qəfəsdən azad olmasını simvolizə etsə də, ornamental dildə nəbatət bağını xatırladır. Naxış dörd bucaqlı dairə simmetriyası əsasında “İslimi” naxış formaları ilə bəzədilərək yaradılmışdır. Süfrə Azərbaycanın ənənəvi basma sənətinin illərin sınağından keçmiş prinsipləri və texnikaları əsasında hazırlanmışdır.

Rəssamın əsərlərində istifadə etdiyi texnikalar və üsullar arasında İsti mum damğalama işi, ənənəvi əl boyama üsulları, Gesso panelinin ənənəvi üsulları, Gesso panelində işləyən ənənəvi texnika, parça üzərində əl boyası, keramika üzərində fırça işi, təbii boyalar və qızıl ilə ənənəvi rəngləmə xüsusi yer tutur.

Əsərlərin bədii xarakteristika zəncirinin digər bir halqası isə məhz istifadə olunan koloritdir. Buna görə rəssam əsasən bu seçimi mövzudan aslı olaraq dəyişdiyini bildirir. Vəfa Qurbanova öz yaradıcılığına aid nümunələrin çoxunu indiyə qədər keçirilən bir çox yerli və beynəlxalq sərgilərdə nümayiş etdirmişdir. Batika sahəsində olan əsərlərin ümumi strukturu baxımından onlar əsasən həndəsi sistem əsasında qurulmasıdır. Məsələn hər bir naxışın öz yeri və öz planlaması var. Bəzi nümunələrdə qurulan kompozisiya kvadrat əsasında kiçilməyə doğru getməsi onların baxış zamanı istər-istəməz göz yormamasını hədəfləyir. Hansısa bir qanuna uyğunluq var. Strukturla öz damaları olan rəssam var və əsasən bunların içində işləyir. Yəni anıdan sujet dəyişmir və yaxud hardansa kölgə və ya yeni bir fiqur çıxmır. Bəzən istəkdən asılı olaraq damalardan istifadə etməsədə qanunauyğunluq hər zaman gözlənilir və bunun nəticəsində əsərin bədii keyfiyyəti artır. Hazır olan nümunələrdə tətbiq olunan bu qanunauyğunluğu əsasən təbiətdə Allah tərəfindən yaradılan hər şeyin nəyəyə xidmət etməsi və hərəsinin öz rolu olması ilə əlaqələndirilir. Ona görə də batikalarda hazırlanma prosesində tətbiq olunan ornamentlərin hərəsinin öz yeri olması ona tamaşa edənlərə mənəvi zövq verməsi üçündür. Öz fərdi dəsti-xətti ilə seçilən rəssamın əsərləri həm milli, həm də İngiltərə, İtaliya, Almaniya kimi ölkələrdə keçirilən beynəlxalq sərgilərdə nümayiş olunaraq bütün diqqətləri özünə cəm etməyi bacarmışdı. Vəfa Qurbanova öz gələcək yaradıcılığı haqqında bildirmişdir ki, "Hər şey təbii şəkildə hazırlananda sənət əsərində həqiqətən çox fərqli, gözəl iş olur. Mən daha çox kəlağayı işləyirəm, şarflar işləyirəm. Təbii boyalardan istifadə edirəm. Gələcəkdə batika üzrə bir çox yeni ideyalarımı da həyata keçirmək istəyirəm". Vəfa Qurbanova öz yaradıcılığına aid nümunələrin çoxunu indiyə qədər keçirilən bir çox yerli və beynəlxalq sərgilərdə nümayiş etdirmişdir. Bu sərgilər arasında Bakıda 2007-ci ilin may ayı keçirilən "Amerika" sərgisi, "Rusiya-Azərbaycan münasibətləri" sərgisi. 2008-2011 may, "Gənclər Günü" nə həsr olunmuş sərgi. 2007-2015 fevral və s. qeyd etmək olar. Bunlardan əlavə olaraq rəssam 2014-cü ildə Azərbaycan Rəssamlar Birliyinin Gənclər Birliyinin üzvü və 2016-2017-ci illərdə Gənc Rəssamlar Birliyində Prezident təqaüdünü alıb. O, bir çox beynəlxalq layihə və tədbirlərdə Azərbaycanı layiqincə təmsil edib. Bunlar arasında 2016-cı ilin iyul ayında Londonda keçirilən Şahzadələr Ənənəvi Sənətlər Məktəbi dərəcə şousu Azərbaycan təmsilçisi, 2017-ci ilin may ayında Dövlət İpək Muzeyinin 130 illiyi ilə əlaqədar Gürcüstanda "Qırılmamış iplik" adlı bir atelye, 2018-ci ilin sentyabrında Gürcüstanda Universal Etno sərgisində İçərişəhər Ənənəvi İncəsənət Mərkəzinin nümayəndəsi kimi iştirak, 2019-cu ilin martında İçərişəhər Ənənəvi İncəsənət Mərkəzinin nümayəndəsi olaraq İtaliyanın Florensiya şəhərində "Miras Sülhün İnşaatçısı kimi" Beynəlxalq Mütəxəssislərin 21-ci Baş Assambleyasında olan iştiraklarını qeyd etmək olar.

Öz fərdi yaradıcılığı ilə seçilən müasir dövrün digər bir batika ustası isə Diləfruz Bağirovadır. O, Bakı şəhərində anadan olub və 2004-cü ildə Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyasına daxil olaraq 2008-ci ilə kimi burada təhsilini davam etdirib və fərqlənmə diplomu ilə bitirdikdən sonra batika üzrə yeni biliklər əldə edib. Teatr-dekor üzrə 2010-2012-ci illər aralığında magistr pilləsini və 2018-ci ildə doktoranturasında bitirdikdən sonra oxuduğu ali təhsil müəssisində pedaqoji fəaliyyətə başlayıb.

Həm isti, həm də soyuq batika işləyən rəssam özünə uyğun dəsti-xətti formalaşdırmaq üçün araşdırmalar edir və üzərində işləyir yeniliklər yaratmağa çalışırdı. Öz yaradıcılıq işləri ilə yerli və xarici sərgilərdə iştirak edən batika ustasının əsərləri müxtəlif sertifikatlarla təltif olunub və Vera festivalında 1-ci yerə layiq olması onun gələcək fəaliyyətinə daha böyük stimula olmuşdur. Onun əsərləri arasında İstanbul və Bakıda keçirilən müsabiqələrdə birinci yer tutmuş isti soyuq batika ilə işlənən "Qarabağ atları" (2,5x70) triptix, Heydər Əliyevə həsr olunan sergidə nümayiş olunan "Bakının işıqları", "Cənnət ağacı" (2x1 m, isti-soyuq batika), "Mənim sevimli Bakım", "Sualtı aləm" (3x2 m, triptix), "Uğur ağacı", "Olimpiada" (2x1 m, isti-soyuq batika), "Simurq quşu" (80x60 sm), "Qağayılar" (2mx40 sm, çayki, isti-soyuq batika), "Nar ağacı" (1x1 m) və şərlər üzərində olan işlər xüsusi olaraq seçilir.

Əsərlərində daha çox xırda detalların ahənginə diqqət yetirən rəssamın "Qarabağ atları" (2,5x70) adlanan triptixində bu özünü açıq şəkildə göstərir. Bütün dünyada özünəməxsusluğu ilə seçilən Qarabağ atlarının təsviri yaradan rəssam burada qurduğu kompozisiya öz dinamikliyi ilə seçilir. Qarabağ təbiətinin olvanlığının fonunda əks etdirdiyi atların hər birinin fərqli rakurslarda təsviri rəssamın böyük yaradıcılıq manerasına malik olmasına bir işarədir. Təsvir olunan həm təbiət mənzərəsi, həm də atlar öz zərifliyi ilə seçilir və onların fiqurlarında mövcud olan incəlik kompozisiyada xoş aura yaradır.

Öz fərqli bədii yaradıcılığı ilə seçilən Diləfruz Bağirovanın əsərlərində zaman-zaman müxtəlif yerli və beynəlxalq sərgilərdə nümayiş olunaraq tamaşaçıların diqqətini çəkmişdir. Bu sərgilərdən əsasən Qalereya 1969-da olan Gənc rəssamların sərgisi, Batika sərgisi, Cənubu Koreyanın paytaxtı Seulda baş tutan Beynəlxalq incəsənət sərgisi və Rusiya, Türkiyə, Gürcüstan kimi ölkələrdə keçiri xüsusi olaraq qeyd etmək

olar. Əsərlərində daha çox xırda detalların ahənginə diqqət yetirən rəssamın “Qarabağ atları” (2,5x70) adlanan triptix,ində bu özünü açıq şəkildə göstərir. Bütün dünyada özünəməxsusluğu ilə seçilən Qarabağ atlarının təsviri yaradan rəssam burada qurduğu kompozisiya öz dinamikliyi ilə seçilir. Qarabağ təbiətinin əlvanlığının fonunda əks etdirdiyi atların hər birinin fərqli rakurslarda təsviri rəssamın böyük yaradıcılıq manerasına malik olmasına bir işarədir. Təsvir olunan həm təbiət mənzərəsi, həm də atlar öz zərifliyi ilə seçilir və onların fiqurlarında mövcud olan incəlik kompozisiyada xoş aura yaradır.

Yuxarıda qeyd olunan bədii xüsusiyyətlərin bir çoxu rəssamın “Cənnət ağacı” adlanan əsərində də özünü göstərir. Daha çox xırda detalların cəm olduğu kompozisiya düşüncələrdə ideal məkan kimi canlanan cənnətin bədii əksinə yönəlmişdir. Mərkəzi hissədə dayanan ağacın üzərində də verilən müxtəlif bitə motivlərindən ibarət təsvirdə istifadə oluna rəng ona lirik duyğular bəxş edir. Yarpaq hissələrdə mövcud olan elastik dinamika tamaşaçının gözünü oxşayaraq ona yorğunluq gətirmir.

Rəssamın digər əsərlərinə nəzər keçirsək görə bilərik ki, bu nümunələrin bir çoxunda kolorit baxımından ən çox sevdiyi rəng göy rəngə üstünlük verilmişdir. Bu isə məkan üzərində əks olunan formaların aydın olaraq gözə çarpmasını asanlaşdıraraq ona estetiklik qatmaqdadır. Korolevskiy mavi və ya Nebesno maviyə üstünlük verərək parlaq rənglərdən istifadə etməsi onun nüans rəngləri çox xoşlamasının göstəricisidir. Rəssamın əlvan rənglərdən istifadə etməsi insanlar əsərə baxanda onla xoş əhval ruhiyyə ötürməsi ilə əlaqədardır. Batika ilə yanaşı moda və tekstil üzrə də fəaliyyət göstərən rəssam daha çox batika işlərdə simmetriyanı pozaraq kompozisiyanı dağıtmağa üstünlük verir. Rəssamın özü batika sənəti və bu sahədə olan işlər haqqında fikirlərində qeyd edir ki, “Batika, ancaq kəlağayı demək deyil. Batikada fərqli texnikalar var. Rəssam olmayan insanlarda kəlağayını işləyər bilər. Amma batika rəssamlığında çox güc tələb olunur. Bir çoxu düşünür ki, bu asan başa gəlir. Amma, dizayn verilməsi, yəni eskiz yaradılması daha sonra iş prosesi hamısı əziyyət tələb edir. Bunun hamısı üçün rəssamlıq tələb olunur.” Təcrübənin artması ilə yeni yaradıcılıq üsullarının yaranacağına inanən batika ustası hər zaman öz əsərlərinə tənqidi yanaşır və yeni tapıntıları məhz bu xüsusiyyətlə əldə edir. Keçdiyi həyat yolunda pedaqoji fəaliyyətlə məşğul olan sənətkar gələcək nəsilə bu sənəti tanıdaraq onun unudulmasının qarşısının alınmasında müəyyən qədər özünəməxsus rol oynayır. O, gələcəkdə Azərbaycanda dünyaca tanınan və bu sahədə xüsusi təhsil verən Batika məktəbinin olmasını daha çox istəyir və düşünür ki, belə akademik sistemə malik məktəbin olması bu sənət sahəsinin Azərbaycan üçün gələcək perspektivini artırır bilərək onun dünyada tanınmasına xidmət edəcəkdir. Öz kiçik Art məktəbini yaratmış və orada yaradıcılıqla məşğul olan batika ustası artıq 2017-ci ildə öz brendini yaradaraq müxtəlif şərtlər üzərində batika rəsmləri çəkməklə bu sənət sahəsində yeniliklər axtarışı edir.

Müasir dövrdə batikanı yaşadan sənətkarlar arasında Nübar Şahbazovanında adını qeyd etmək lazımdır. Batika ustası 29 noyabr 1990-cı ildə Moskva şəhərində anadan olmuşdur. Kiçik yaşlarından anası bu sahə ilə məşğul olmasını gördüyü üçün özündə xüsusi həvəs hiss edərək 9 yaşından etibarən özü fərdi olaraq fəaliyyət göstərməyə başlayıb. Rəssamlıqla isə peşəkar səviyyədə Dilarə Atakişiyeva ilə birgə məşğul olaraq onunla birgə müxtəlif sərğilərin iştirakçısı olub. Kiçik yaşlarından artıq qatıldığı Misirdə keçirilən Tutanhamonla bağlı sərğidə, Polşada baş tutan itlərə aid sərği və s. başqa sərğilərdən medallarla təltif olunması onun gələcək fəaliyyəti üçün daha da ümidləndirmişdir. 2008-ci ildən Tatyana Ağababayeva ilə isti batika növündə işləməyə başlayıb. Tatyana Ağababayevadan üç il ərzində bu sənətin sirlərini və texnikasını öyrənməsinə baxmayaraq öz fərdi istiqamətini seçərək tamamilən yeni xarakteristikaya malik işlər ərsəyə gətirməyi bacarmışdır. Müxtəlif batika ilə bağlı istər öz ölkəmizdə, istərsə də beynəlxalq sərğilərdə edilən iştirak və həm soyuq, həm də isti batika ilə məşğul olması Nübar Şahbazovanın bu sənətə olan marağının və bacarığının açıq göstəricisi sayılırdı. Hazırda “Dastan Traditional Art” ilə əməkdaşlıq edən sənətkar daima öz fərdi dəsti-xəttini inkişaf etdirməyə səy göstərir. 2011-ci il Gənc Rəssamlar Birliyi və 2017-ci ildə isə Azərbaycan Rəssamlar İttifaqının üzvü olması və eyni zamanda ixtisası üzrə, yəni keramika daha sonrada batika üzrə 9 il müəllimə kimi özəl tədris mərkəzlərində göstərilən fəaliyyət fərdi üslubi təcrübənin pedaqoji metodlarla ahəng şəklinə birləşməsi rəssamı hər zaman yeniliklər etməyə sövq etmişdir.

Onun əsərləri arasında “İçərişəhər” (80x60 sm, isti batika), “Uçuş” (60x40 sm, isti batika), “Pambıq yığıcı” (90x70 sm, isti batika), “Qobustan”, “Qarabağ sən azadsan” (120x120 sm, isti batika) adlı nümunələr öz bədii estetik dəyərləri baxımından incə kompozisiyaları ilə seçilir.

Rəssamın xalqımızın qürur tarixinə çevrilən Azərbaycanın müzəffər ordusunun 44 günlük döyüşdən sonra qazandığı zəfərinə ithaf olunmuş “Qarabağ sən azadsan” (120x120 sm, isti batika) adını daşıyan kompozisiya baxımından rəngarəng olan əsərdə bir çox motivlər yerləşdirilmişdir. Arxa hissədə Qarabağın səfəli təbiətinin yer aldığı əsərdə bir çox tarixi memarlıq abidələrimizdə təsvir olunmuşdur. Bunlar arasında Xudafərin körpüsü, Şuşa qalası və Ağdam Cümə məscidi var. Xudafərin körpüsündən keçərək Qarabağa daxil olan Qarabağ atlarının təsviri maddi əsərdə mövcud ideyanı daha da qüvvətləndirir. Parlaq rəng tonlarının hakim olduğu əsər özündə qürur hissindən irəli gələn böyük əsrarəngiz duyğuları ifadə edir.

Bu əsərlərdə olan rəng həlli və forma arasında kombinasiya qurularaq süjetə uyğun seçilmişdir. İçərişəhər və təbiət motivlərinin üstünlük təşkil etdiyi süjetlərdə əsasən xırda elementlərin çoxluq təşkil etməsi Nübar Şahbazovanı digər batika ustalarından fərqləndirən əsas fərdi manerasıdır.

Nübar Şahbazovanın Qalereya 1969-da 8 aprel 2011-ci ildə baş tutan fərdi sərgisi və orada nümayiş olunan 101 eksponatın hər birinin özünəməxsus fərqli estetikasının olması seçilərək tamaşaçıların diqqətini çəkmişdir. Bu sərgidən əlavə rəssamın iştirak etdiyi sərgilər arasında 2008-ci ildə Misirdə keçirilən sergide batika əsəri ilə iştirak edib və Tutanhamon gümüş medal və diplomla təltif olunmasını, 3-15 avqust 2009-cu ildə Belarusiyadakı plener, 26 noyabr - 10 dekabr 2011-ci il Varşava, 8 mart 2011-ci il Rəssamlar İttifaqında "Qızlar" (55x55) adlı əsəri, 5-7 dekabr 2019-cu ildə Lüksemburq sərgisi, 2-4 dekabr 2019-cu ildə Belçikada, 2011-ci il Tibilisi, 2011-ci ildə Bakıda Beynəlxalq batika həftəsində iştirakla göstərdiyi master klasi və s. xüsusi olaraq qeyd etmək olar. Bu sərgilərdə nümayiş olunan əsərlərin ərsəyə gəlməsində daha çox material kimi ipəkdən istifadə edərək onun üzərində işləyən rəssam bəzən pambiq üzərində də çalışmışdır. Əsərlərində əksər vaxtlarda keramikaya xas nüansları xatırladan sintezlər etməsi rəssamın bu sahədə aldığı ixtisas təhsilindən qaynaqlanmaqdadır. Daha çox üsul baxımından Malaziya üsuluna üstünlük versədə onu hər zaman milli elementlərlə yeniləşdirmək sənətkarın öz fərdi üslubunun seçim nöqtəsini əks etdirir. Seçilən kompozisiyalara uyğun fərqli rəng tonlarının istifadə olunması ərsəyə gələn hər bir işin digərindən tamamilə fərqlənməsinə sirayət edir. Belə əlvan süjetlərin yaranması üçün rəssamın əsas ilham qaynaqları arasında təbiətə, dəniz kənarında saatlarla quşları seyr etmək, Azərbaycanın köhnə memarlıq abidələri xüsusi ilə seçilir. Malaziya üsulunda karikulyarla çox rəngli işlər olması rəssamın hər zaman fərdi texniki və bədii axtarışlarda olmasının bir göstəricisidir.

Müasir dövr Azərbaycanda batika ilə məşğul olan sənətkarlardan T.Ağababayeva, İ.Kostina, İ.Zeynalova, F.Məmmədova kimi nümayəndələr hazırladıqları nümunələrin üzərində yaratdıqları kompozisiyalarda milli ornamentlərin fonunda müasir naxışları tədbiq edirlər. Bu işə onu sübut edir ki, müasir Azərbaycan rəssamları milli ənənələrdən qaynaqlanan batika sənətinə özlərinə məxsus yeniliklər qatsalarda onun əsas bədii estetikasını yaşadıb gələcək nəsillə ötürürlər.

References

1. Efendi R. Azerbaijani art. Baku, "East-West", 2007. 272 pages
2. Efendiyev R., Najafov. M, Tarlanov. M. Fine arts. Baku, 1962.
3. Mrs. Askerova. XX century Azerbaijani painting (textbook). Baku. 2015. 187 p.
4. İbrahimov R, Tariverdiyeva C, Zahra Muller Tariverdi. The future. Baku. 2017
5. İbrahimov Telman. Theory of Fine Arts, Baku. 2017.
6. Karimov K. Miniatures of Azerbaijan. Baku: Ishiq, 1980, 222 p.
7. Karimov K.C., Efendiyev RS .. Rzayev N.I. Habibov N.D. Azerbaijani art: Monograph. Baku: Light, 1992
8. Mir-Bagirzade Samira. Art history. Baku. 2012

Rəyçi: prof. S. Sadıxova

Göndərib: 30.04.2021

Qəbul edilib: 06.05.2021